

บทที่ 1

พระราชจักรีวงศ์และการสาธารณสุขไทย

พัฒนาการของการสาธารณสุขไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ครั้งตั้งกรุงสุโขทัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ บทนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์เฉพาะพระราชวงศ์จักรีกับการสาธารณสุข ซึ่งไทยสามารถแบ่งได้เป็นยุคๆ ดังนี้

1. ยุคฟื้นฟูวิทยาการแพทย์แผนไทย (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2394)

สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 เป็นยุคเริ่มต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงของการก่อร่างสร้างตัวของประเทศ มีความพยายามในการรวบรวมวิทยาการแขนงต่างๆ เข้ามาไว้เป็นหลักฐานเพื่อใช้ศึกษาและพัฒนาประเทศ

1.1 สมัยรัชกาลที่ 1 (ครองราชย์ พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2352)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธารามหรือวัดโพธิ์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงให้ชื่อว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงให้รวบรวมและจารึกตำรายา และฤกษ์ตัดตนไว้ตามศาลาราย สำหรับการจดทนายของราชการมีการจัดตั้งกรมหมอโรงพระโอสถ คล้ายกับในสมัยอยุธยา หมอที่รับราชการ เรียกว่า **หมอลหลวง** ส่วนหมอที่รักษาประชาชนทั่วไป เรียกว่า **หมอราษฎร์ หรือหมอเขลยศักดิ์**

1.2 สมัยรัชกาลที่ 2 (ครองราชย์ พ.ศ. 2352 - พ.ศ. 2367)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงให้รวบรวมคัมภีร์แพทย์ที่กระจัดกระจายตามที่แตกต่างกัน โดยโปรดเกล้าฯ ให้เชิญผู้ชำนาญโรค และสรรพคุณยาชนิดต่างๆ มารวมไว้ ผู้ใดมีตำรายาดี ที่บรรพบุรุษได้เก็บไว้ให้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย และให้กรมหมอลหลวงคัดเลือกจดเป็น **“ตำราหลวงสำหรับโรงพระโอสถ”** เพื่อประโยชน์ของประชาชน

พ.ศ. 2359 มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมาย ชื่อ กฎหมายพนักงานพระโอสถถวาย ซึ่งให้อำนาจพนักงานมีอำนาจออกไปค้นหาพระโอสถคือสมุนไพร ที่ปรากฏมีอยู่ในแผ่นดิน ผู้ใดจะคัดค้านมิได้ พนักงานพระโอสถจึงมีอำนาจในการค้นหา และมักจะเป็นผู้ที่อยู่ในตระกูลสืบทอดกันมาเท่านั้น

1.3 สมัยรัชกาลที่ 3 (ครองราชย์ พ.ศ. 2367 - พ.ศ. 2394)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชโอรสาราม และได้จารึกตำราไว้ในแผ่นศิลา ตามเสาระเบียงพระวิหาร รวมทั้งทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ อีกครั้ง โปรดเกล้าฯ ให้จารึกตำรายาไว้บนแผ่นหินอ่อนประดับไว้ตามผนังโบสถ์และศาลารายในบริเวณวัด มีตำราบอกสมุฏฐานของโรคและวิธีบำบัด ทรงให้นำสมุนไพรรักษาที่ใช้ในการปรุงยาที่ทำไต่ยากมาปลูกไว้ เพื่อให้ราษฎรได้ศึกษาและนำไปใช้ในการรักษาตน โดยมีหวงห้ามไว้ในตระกูลใด นับได้ว่าเป็น **“มหาวิทยาลัยเปิด”** แห่งแรกในประเทศไทย

ใน พ.ศ. 2371 ซึ่งเป็นปีที่ 5 ในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวได้ว่าเป็นปีแรกที่มีการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามา มีบทบาทสำคัญต่อการแพทย์และการสาธารณสุข โดยดำเนินการควบคุมกันไป กล่าวคือ ให้การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยและทำการป้องกันโรคติดต่อที่ร้ายแรงไปด้วย ในรัชสมัยนี้ **นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley)** ที่ชาวบ้านเรียกว่า **“หมอบลัดเลย์”** นักเผยแพร่วิทยาการชาวอเมริกันซึ่งมาอยู่กับคณะมิชชันนารี ได้เข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. 2378 เป็นผู้ริเริ่มการป้องกันโรคติดต่อครั้งแรกในประเทศไทย มีการปลูกฝิ่นป้องกันไข้ทรพิษซึ่งได้ผลดี จนกระทั่งใน พ.ศ. 2381 ทรงโปรดให้หมอลหลวงไปเรียนวิธีปลูกฝิ่นจากหมอบรัดเลย์ เพื่อปลูกให้แก่ข้าราชการและประชาชน

ใน พ.ศ. 2392 นายแพทย์ชาวมูเอล เรย์โนลด์ เฮาส์ (Samuel Reynolds House) เป็นหมอมือของคณะแพทย์เผยแพร่งานศาสนาอเมริกัน ชาวบ้านเรียกว่าหมอมเฮาส์ เป็นผู้ที่มีนายาสลบอีเธอร์มาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย

2. ยุคบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

สมัยรัชกาลที่ 4 ถึง สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นยุคที่มีการติดต่อกับประเทศแถบตะวันตก มีทูตมาเจริญสัมพันธไมตรี คณะมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่งานศาสนาคริสต์มากขึ้น พระมหากษัตริย์ของไทยเสด็จประพาสต่างประเทศ ได้เห็นความเจริญในด้านต่างๆ จึงได้นำมาประยุกต์ให้เข้ากับประเทศไทย ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ด้านการแพทย์และการสาธารณสุขก็วิวัฒนาการตามไปด้วย

2.1 สมัยรัชกาลที่ 4 (ครองราชย์ พ.ศ. 2394 - พ.ศ. 2411)

การแพทย์ของประเทศไทยสมัยนี้แยกออกได้เป็นสองแผน คือ การแพทย์แผนเดิมหรือแผนโบราณ และการแพทย์แผนปัจจุบัน

มีแพทย์ชาวอเมริกัน 3 คน คือ หมอบรัดเลย์ หมอมเฮาส์ และหมอลินเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาหนึ่ง สำหรับหมอมเฮาส์ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการควบคุมโรคหัดและรักษาคนไข้โดยใช้ทิงเจอร์ผสมน้ำให้ดื่มซึ่งได้ผลดี

ถึงแม้ว่าจะได้นำการแพทย์แผนตะวันตกมาใช้มากขึ้น เช่น การสูติกรรมสมัยใหม่ แต่ก็ไม่สามารถชักจูงประชาชนให้เปลี่ยนค่านิยมได้ เพราะการรักษาพยาบาลแผนไทยเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมา และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย

2.2 สมัยรัชกาลที่ 5 (ครองราชย์ พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453)

แต่เดิมมาประเทศไทยไม่มีโรงพยาบาลของรัฐที่สร้างขึ้นเพื่อรักษาราษฎรที่ป่วยไข้ มีเพียงการจัดตั้งโรงพยาบาลชั่วคราวในที่ต่างๆ เพื่อทำการรักษาผู้ป่วยในเวลาที่เกิดโรคระบาด เมื่อโรคสงบแล้วก็ล้มเลิกโรงพยาบาลนั้นไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ริเริ่มในการช่วยเหลือรักษาดูแลผู้ป่วยไข้ที่ยากจนอนาถา โดยใน พ.ศ. 2429 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการคณะหนึ่ง ชื่อว่า “**คอมมิตตีจัดการโรงพยาบาล**” มีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศิริวิชัยสังกาศเป็นองค์ประธาน การก่อสร้างโรงพยาบาลแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2431 โดยได้พระราชทานนามโรงพยาบาลว่า “**โรงพยาบาลศิริราช**” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ พระราชโอรส ซึ่งสิ้นพระชนม์ลงเนื่องจากโรคบิด และต่อมาได้ทรงตั้ง “**กรมพยาบาล**” ขึ้นเพื่อดูแลกิจการศิริราชพยาบาลสืบแทนคณะกรรมการฯ ซึ่งพันหน้าทีไป พ.ศ. 2432 กรมพยาบาลได้เข้าอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ โดยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับกรมพยาบาล ในช่วงนี้มีกิจการสำคัญด้านการแพทย์เกิดขึ้นหลายอย่าง ได้แก่

- พ.ศ. 2432 สร้างโรงเรียนแพทยากรขึ้นที่ศิริราชพยาบาล มีหลักสูตรการเรียนวิชาแพทย์แผนตะวันตกและแผนไทยร่วมด้วย และใน พ.ศ. 2438 ได้พิมพ์ตำราแพทย์สำหรับใช้ในโรงเรียนเล่มแรกคือ **ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์** ซึ่งมีเนื้อหาทั้งการแพทย์แผนไทยและแผนตะวันตก
- พ.ศ. 2439 การก่อตั้งโรงเรียนนางผดุงครรภ์ โดยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ขึ้นในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช
- พ.ศ. 2440 จัดพิมพ์ตำราแพทย์เล่มใหม่ขึ้นโดยใช้ชื่อเดิมคือแพทยศาสตร์สงเคราะห์ แต่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแพทย์แผนตะวันตกเกือบทั้งสิ้น
- พ.ศ. 2448 จัดการสุขาภิบาลเป็นการทดลองขึ้นที่ตำบลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นแห่งแรก
- พ.ศ. 2450 จัดพิมพ์ตำราออกมา 2 เล่ม คือ เวชศาสตร์บรรณา และตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ซึ่งถือเป็นตำรายาแห่งชาติฉบับแรก

- ตั้งกองแพทย์เพื่อดูแลป้องกันโรคระบาดและทำการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษแก่ประชาชนตามหัวเมือง

2.3 สมัยรัชกาลที่ 6 (ครองราชย์ พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2468)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกิจกรรมสำคัญในด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ได้ดำเนินการตามพระราชดำริ ดังนี้

- พ.ศ. 2454 ทรงสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์โดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบกับเงินทุนของสภาอุณาโลมแดง
- พ.ศ. 2455 ทรงสถาปนาปาสตรูสภา เพื่อบำบัดโรคกลัวน้ำ และสร้างวชิรพยาบาล
- พ.ศ. 2457 กระทรวงมหาดไทยให้จังหวัดต่างๆ มีสถานที่รักษาผู้ป่วยและจำหน่ายยา เรียกว่าโอสถสภา ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสุขศาลา
- พ.ศ. 2459 เปลี่ยนชื่อกรมพยาบาลเป็นกรมพระยาภิบาล สังกัดกระทรวงมหาดไทย
- พ.ศ. 2459 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาไชยนาทนเรนทร ทรงปรับปรุงการศึกษาแพทย์ โดยเพิ่มการสอนวิชาทางคลินิกและการฝึกหัดรักษาพยาบาลคนไข้ให้มากขึ้นและได้ยกเลิกการสอนวิชาการแพทย์แผนไทย เนื่องจากลักษณะการสอนไม่เข้ากันและหาครูแพทย์ไทยที่มีความรู้ดีและเต็มใจถ่ายทอดวิชาไม่ได้
- พ.ศ. 2460 ตั้งโรงเรียนการแพทย์ทหารบก
- พ.ศ. 2461 รวมกิจการแพทย์และการสุขาภิบาลซึ่งยังแยกอยู่ภายใต้ 2 กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาล และตั้งกรมสาธารณสุขขึ้นในวันที่ 27 พฤศจิกายน โดยกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ทรงเป็นอธิบดีพระองค์แรก
- พ.ศ. 2463 ก่อตั้งสถานเสาวภา
- พ.ศ. 2463 นำสภากาชาดสยามเข้าเป็นสมาชิกสภากาชาดสากลเมื่อวันที่ 8 เมษายน
- พ.ศ. 2465 ตั้งกองอนุสภากาชาด และโรงเรียนนางพยาบาลของสภากาชาด
- พ.ศ. 2466 มีประกาศใช้พระราชบัญญัติการแพทย์ เป็นการควบคุมการประกอบโรคศิลปะ เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายแก่ประชาชนจากการประกอบอาชีพที่ไม่มีความรู้และมีได้ฝึกหัด

3. ยุคบุกเบิกของการแพทย์และสาธารณสุขแผนปัจจุบัน (พ.ศ. 2460 - พ.ศ. 2472)

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรคุดยเดชวิกรมพระบรมราชชนก ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์แรกของไทยที่ทรงสนพระทัยในด้านการแพทย์และสาธารณสุขอย่างจริงจัง เนื่องจากได้ทรงเห็นว่าการแพทย์และสาธารณสุขในสมัยนั้นยังไม่ก้าวหน้า ประชาชนมีความเสี่ยงสูงในการเจ็บป่วย โดยเฉพาะจากโรคติดต่อ และด้วยพระราชปณิธานที่แน่วแน่ที่จะทรงช่วยให้ประชาชนได้รับการดูแลรักษาพยาบาลด้วยวิชาการแพทย์สมัยใหม่ จึงได้ทรงอุทิศพระองค์เพื่อการวางรากฐานและพัฒนาการแพทย์ โดยได้ทรงลาออกจากราชการกองทัพเรือและได้เสด็จไปศึกษาวิชาการแพทย์และสาธารณสุข ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อจะได้นำวิทยาการความรู้มาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนากิจการแพทย์ของไทยให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ด้วยพระวิริยะอุตสาหะอันมั่นคงทรงประสบความสำเร็จในการศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรวิชาสาธารณสุข (C.P.H) และปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิต **ชั้นเกียรตินิยม (cum laude)** สมเด็จพระบรมราชชนกทรงประกอบพระราชกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุขอนุเคราะห์อันเป็นคุณประโยชน์ไพศาลต่อประเทศและชนชาวไทย พระองค์ได้ทรงบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือกิจการทางการแพทย์ ได้แก่ การพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างโรงเรียนแพทย์ โรงพยาบาล และหอพักพยาบาล พระราชทานทุนส่วนพระองค์แก่แพทย์พยาบาลเพื่อไปศึกษาต่างประเทศ ทรงเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยในการเจรจากับ **มูลนิธิโรคคิเฟลเลอร์** เพื่อให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงการแพทย์ไทย นอกจากนี้ทรงส่งเสริมการพัฒนาคนคว่าทางการแพทย์ โดยได้จัดตั้งทุนเพื่อการค้นคว้าและสืบสวนทางการแพทย์ขึ้นในโรงพยาบาลศิริราช และยังคง

ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ในการสอนฝึกอบรมแก่นักเรียนแพทย์พยาบาล รวมทั้งทรงปฏิบัติงานเป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลแมคคอมมิค จังหวัดเชียงใหม่ และทรงส่งเสริมเรื่อง “สงเคราะห์มารดาและทารก” โดยทรงวางโครงการดัดแปลงวชิรพยาบาลเป็นโรงพยาบาลคลอดบุตรขนาดใหญ่ เพื่อเป็นศูนย์อบรม ศึกษาพยาบาล ผดุงครรภ์ พยาบาลสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และหมอดำแย เพื่อจะได้มีผู้ทำงานด้านสงเคราะห์มารดาและทารกเพิ่มขึ้น

ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการบำรุงส่งเสริมการแพทย์และการสาธารณสุขของประเทศและเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างไพศาล อันเป็นการวางรากฐานที่มั่นคงแก่การแพทย์ของไทย เป็นผลให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยั่งยืน มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศในปัจจุบัน ด้วยพระเกียรติคุณและอัจฉริยภาพดังกล่าว จึงทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า “บิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย” และมหาวิทยาลัยที่มุ่งผลิตบัณฑิตด้านแพทย์และสาธารณสุขเป็นหลัก จึงได้รับนามว่า “มหาวิทยาลัยมหิดล”

4. ยุคกำเนิดกระทรวงสาธารณสุข

4.1 สมัยรัชกาลที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ. 2468 - พ.ศ. 2477)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการออกกฎเสนาบดี แบ่งการประกอบโรคศิลปะเป็นแผนปัจจุบันและแผนโบราณ กำหนดว่า

ก. ประเภทแผนปัจจุบัน คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยความรู้จากตำราอันเป็นหลักวิชาโดย สากลนิยม ซึ่งดำเนินและจำเริญขึ้น อาศัยการศึกษา ตรวจค้น และการทดลองของผู้รู้ ในทางวิทยาศาสตร์ทั่วโลก

ข. ประเภทแผนโบราณ คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยอาศัยความสังเกตความชำนาญ อันได้บอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นที่ตั้ง หรืออาศัยตำราที่มีมาแต่โบราณ มิได้ดำเนินไปทางวิทยาศาสตร์

พ.ศ. 2469 กรมสาธารณสุขได้อนุมัติให้ปรับปรุงส่วนบริหารราชการใหม่ แบ่งกิจการออกเป็น 13 กอง คือ กองบัญชาการ กองการเงิน กองที่ปรึกษา กองบรรณาธิการ กองบูรพาภิบาล กองวิศวกรรม กองสุขภาพ กองโอสถศาลา กองยาเสพติดให้โทษ โรงพยาบาลคนเสียจริต กองส่งเสริมสุขภาพภิบาล กองแพทย์สุขภาพภิบาลแห่งพระนคร และวชิรพยาบาล

4.2 สมัยรัชกาลที่ 8 (ครองราชย์ พ.ศ. 2477 - พ.ศ. 2489)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พ.ศ. 2485 ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดการปรับปรุงทางการแพทย์ ซึ่งได้เสนอรายงานการจัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขให้รัฐบาลเสนอต่อรัฐสภา ต่อมาก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2485 มีกระทรวงสาธารณสุขขึ้น

ในด้านการแพทย์ มีการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพิ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2485 - 2486 ขณะที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ขยายเข้ามาในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนยา ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ทำวิจัยสมุนไพรที่ใช้รักษาไข้มาลาเรียที่โรงพยาบาลสัตหีบ หลังสงครามโลกสงบลงยังคงมีปัญหาขาดแคลนยา รัฐบาลจึงมีนโยบายให้โรงงานเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข นำสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษาโรค

4.3 สมัยรัชกาลที่ 9 (ครองราชย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบัน)

4.3.1 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงสนพระราชหฤทัยและห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสุขภาพอนามัย ทรงมีพระราชปณิธานอันแน่วแน่ที่จะให้ประชาชนชาวไทยมีสุขภาพดีถ้วนหน้า พระองค์ทรงริเริ่มโครงการต่างๆ ครอบคลุมทั้งงานด้านการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพประชาชนชาวไทยล้วนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น แม้ชาวต่างประเทศก็ตระหนักและชื่นชมในพระราชกรณียกิจในด้านสุขภาพอนามัยด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการที่องค์การอนามัยโลกได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้า

เมื่อ พ.ศ.2535 และคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนทูเลกล่าฯ ถวายเหรียญทองสดุดีพระเกียรติคุณในการที่ทรงพระราชทานแนวคิดและทิศทางในการเผยแพร่เกลือเสริมไอโอดีนเพื่อควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2544 สถาบัน Franklin and Eleanor Roosevelt Institute และคณะกรรมการระดับโลกว่าด้วยคนพิการ ได้ถวายรางวัล “Franklin Delano Roosevelt International Disability Award” ในฐานะที่ประเทศไทย มีความก้าวหน้าในการดำเนินงานที่สำคัญตามเป้าหมายของแผนปฏิบัติการระดับโลกขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยคนพิการ งานด้านสาธารณสุขที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเป็นอเนกประการ พระราชกรณียกิจที่สำคัญบางส่วน ได้แก่

(1) การก่อตั้งมูลนิธิอานันทมหิดล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งมูลนิธิอานันทมหิดลขึ้น ด้วยทรงสนพระราชหฤทัยในสวัสดิภาพและความเป็นอยู่ของพสกนิกร ทรงตระหนักว่าประเทศไทยต้องมีผู้เชี่ยวชาญในวิชาการชั้นสูง จึงควรส่งเสริมและสนับสนุนผู้ที่ใฝ่ใจในการศึกษา ที่ได้แสดงความสามารถอย่างยอดเยี่ยมให้มีโอกาสไปศึกษาวิชาการชั้นสูง บางวิชา ณ ต่างประเทศ โดยทรงหวังในพระราชหฤทัยว่า เมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาแล้ว จะได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาการที่ศึกษามา โดยเริ่มจากการทดลองดำเนินการก่อนด้วย “ทุนอานันทมหิดล” เมื่อ พ.ศ. 2498

ต่อมา เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยให้เปลี่ยนสภาพจาก “ทุน” เป็น “มูลนิธิ” ชื่อว่า มูลนิธิ “อานันทมหิดล” โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนเริ่มแรก จำนวน 20,000 บาท เป็นการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยได้พระราชทานทุนแก่นักศึกษาวิชาการแพทยศาสตร์เป็นประเดิม

มูลนิธิอานันทมหิดลมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาชั้นสูง ด้วยการพระราชทานทุนให้ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในประเทศไทย ผู้มีคุณสมบัติดีเด่นทั้งด้านวิชาการและคุณธรรม ไปศึกษาต่อในสาขาวิชาอันจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ แล้วนำกลับมาถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลัง เป็นการรับใช้ชาติบ้านเมืองตลอดจนช่วยในการพัฒนาประเทศ และการจัดตั้งสถาบันค้นคว้าทางวิชาการ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ได้รับพระราชทานทุนที่สำเร็จการศึกษาและกลับมาทำงานในประเทศไทย ได้ทำการค้นคว้าทางวิชาการต่อไป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดแก่มูลนิธิฯ ทรงเป็นนายกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิฯ โดยมีคณะกรรมการบริหารของมูลนิธิฯ ชุดแรกรวม 10 ท่าน ซึ่งมีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นองค์ประธาน และในปัจจุบันมีคณะกรรมการบริหารของมูลนิธิฯ รวม 18 ท่าน ซึ่งมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน

ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ถึง พ.ศ.2546 มีผู้ได้รับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดลไปศึกษาต่างประเทศและสำเร็จการศึกษา 227 ราย และกำลังศึกษาอยู่ 60 ราย โดยผู้สำเร็จการศึกษาเป็นแพทย์ 71 คน และทันตแพทย์ 5 คน และผู้ที่กำลังศึกษาเป็นแพทย์ 4 คน และทันตแพทย์ 5 คน และผู้ที่ได้รับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดลและกลับมาประเทศไทยแล้ว จะผลัดเปลี่ยนกันออกรายการโทรทัศน์ “หนึ่งในพระราชดำริ โครงการสร้างคน” ดำเนินการโดย สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ทุกวันเสาร์ เวลา 20.30 นาฬิกา เพื่อนำความรู้และประสบการณ์มาเผยแพร่เป็นวิทยาทาน

(2) การก่อตั้งมูลนิธิราชประชาสมาสัย

เมื่อ พ.ศ. 2497 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ ณ ศาลาเฉลิมกรุง และพระราชทานรายได้ทั้งหมด จำนวน 444,600.50 บาท ในการสร้างตึก “อานันทมหิดล” ในบริเวณโรงพยาบาลศิริราชเพื่อเป็นพระอนุสรณ์สถานแก่สมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ทั้งยังได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และเงินที่มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศลเพิ่มเติมอีก รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 1,558,561 บาท และได้เสด็จพระราชดำเนินเปิดตึก “อานันทมหิดล” ณ โรงพยาบาลศิริราชเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2500

เมื่อการก่อสร้างตึกดังกล่าวขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราชแล้วเสร็จ ปรากฏว่ามีเงินเหลืออีก 175,064.75 บาท ประจวบกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขในสมัยนั้นได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานเงินเพื่อสร้าง**สถาบันอบรมเจ้าหน้าที่และค้นคว้าโรคเรื้อน** ขึ้นที่สถานพยาบาลพระประแดง ในวงเงินประมาณหนึ่งล้านบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินจำนวนที่เหลือนี้ให้เพื่อการริเริ่มงานเกี่ยวกับผู้ป่วยโรคเรื้อน

เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพระราชพิธีวางศิลาฤกษ์ ณ สถานพยาบาลพระประแดง และเมื่อการก่อสร้างได้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว กระทรวงสาธารณสุขได้ขอพระราชทานนามสถาบันแห่งนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานว่า **“สถาบันราชประชาสมาสัย”** นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงห่วงใยถึงการเล่าเรียนของเด็กลูกคนไข้โรคเรื้อนที่เป็นปกติไม่ได้ติดโรคเรื้อน ซึ่งทางราชการแยกเลี้ยงไว้ในสถานเลี้ยงเด็กของกรมอนามัย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้าง**โรงเรียนราชประชาสมาสัย**สำหรับการสงเคราะห์และการศึกษาแก่บุตรผู้ป่วยโรคเรื้อน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เริ่มแรก 1 ล้านบาท สมทบทุนการก่อสร้าง และได้เสด็จพระราชดำเนินในพิธีเปิดและทรงมีพระเมตตาธิคุณเสด็จเยี่ยมหลายครั้ง ปัจจุบันโรงเรียนราชประชาสมาสัยในพระบรมราชูปถัมภ์มีมูลนิธิของโรงเรียนแยกจากมูลนิธิราชประชาสมาสัยและได้รับการพัฒนาเจริญก้าวหน้า ทั้งยังรับเด็กนักเรียนปกติ บุตรหลานประชาชนทั่วไปเข้าเรียนร่วมด้วยแบบโรงเรียนทั่วไป โดยกรมสามัญศึกษาเป็นผู้ดูแลและสนับสนุน

(3) การก่อตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลในพระบรมราชูปถัมภ์

ในวโรกาสเฉลิมฉลองวันคล้ายวันพระราชสมภพในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ครบ 100 ปี ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นพระราชอนุสรณ์และเพื่อเผยแพร่พระราชเกียรติคุณ พระผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์ต่อวงการแพทย์และการสาธารณสุขเป็นคุณูปการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงทำนุบำรุงโรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงพยาบาลศิริราชให้ทันสมัย โดยการส่งแพทย์ พยาบาลไปศึกษาต่อต่างประเทศ ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ อีกทั้งพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างอาคารเรียนและหอผู้ป่วยรวม ทั้งทรงเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยในการเจรจากับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ให้มาช่วยเหลือนปรับปรุงการแพทย์ของไทย เป็นการวางรากฐานให้การแพทย์ของไทยเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศในปัจจุบันจนได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า **องค์บิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทยและองค์บิดาแห่งการสาธารณสุขของไทย** เป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณให้พระเกียรติยืนยง เมื่อแรกตั้งใช้ชื่อมูลนิธิว่า **“มูลนิธิรางวัลมหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์”** และได้เปลี่ยนแปลงเป็น **“มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์”** เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่นั้น

มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อมอบรางวัลแก่บุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงานและ/หรือวิจัยดีเด่นทางด้านวงการแพทย์และการสาธารณสุข อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษยชาติ โดยมีการให้รางวัลเป็นประจำทุกๆ ปี ละ 2 รางวัล ซึ่งมี**สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี** เป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิ

ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2546 มีบุคคลหรือองค์กรที่ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวม 37 ราย จำแนกเป็นผู้ได้รับพระราชทานรางวัลบุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงานและ/หรือวิจัยดีเด่นทางด้านวงการแพทย์ 18 ราย และด้านสาธารณสุข 19 ราย

(4) โครงการควบคุมการขาดสารไอโอดีน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยเกี่ยวกับปัญหาการขาดสารไอโอดีนอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้โครงการควบคุมการขาดสารไอโอดีนเป็นโครงการที่มีความสำคัญอยู่ในอันดับต้นๆ ของกระทรวงสาธารณสุข เริ่มจาก พ.ศ. 2534 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มโครงการนำร่องเกลือเสริมไอโอดีนที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อป้องกันโรคต่างๆ ที่เนื่องจากการขาดสารไอโอดีน เช่น โรคคอพอก และสมองเสื่อม เป็นต้น พระองค์ยังทรงสนพระทัยในการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเสริมไอโอดีนแก่ผู้ผลิตเกลือรายย่อย โดยทรงสนับสนุนวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ให้พัฒนาเครื่องจักรขนาดกลาง

เพื่อเสริมไอโอดีน และเครื่องจักรดังกล่าวนี้ได้นำมาใช้งานอยู่ทั่วประเทศในขณะนี้

ในระยะต่อมาพระองค์ทรงสนับสนุนให้มีการศึกษา “เส้นทางเกลือ” เพื่อให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งผลิตเกลือและการกระจายเกลือทั่วประเทศ ซึ่งเป็นผลให้กระทรวงสาธารณสุขสามารถให้การช่วยเหลือและการสนับสนุนแก่ผู้ผลิตเกลือในการเสริมไอโอดีนอย่างเหมาะสม

เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ได้ทรงพระราชทานเกลือไอโอดีนแก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อนำไปแจกจ่ายแก่ประชาชนทั่วประเทศ โดยทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประทับสัญลักษณ์ปีกาญจนาภิเษก ลงบนถุงเกลือ ซึ่งภายหลังเรียกว่า “เกลือพระราชทาน” ความสนพระราชหฤทัยและการสนับสนุนของพระองค์ท่านเป็นเหตุให้เกิดการตื่นตัวและการร่วมมือกันระหว่างองค์การภาคต่างๆ จากทุกส่วนของสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ทำให้ได้รับความสำเร็จในการดำเนินงานควบคุมป้องกันการขาดสารไอโอดีนได้ทั่วประเทศ

4.3.2 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมและสนับสนุนโครงการด้านสุขภาพอนามัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาโดยตลอด ทรงดำรงตำแหน่ง **องค์สภานายิกาสภาอากาศไทย** ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์องค์การสมาคมและมูลนิธิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับด้านการแพทย์และสาธารณสุขมากมายหลายแห่ง อาทิ มูลนิธิช่วยเหลือคนตาบอด มูลนิธิช่วยเหลือเด็กปัญญาอ่อน มูลนิธิอนุเคราะห์คนทุพพลภาพ เป็นต้น และที่สำคัญคือทรงเป็นองค์อุปถัมภ์โครงการรณรงค์ให้วัคซีนโปลิโอ ทำให้ผู้ป่วยด้วยโรคโปลิโอลดลงมาเป็นลำดับ และอยู่ในสภาวะที่สามารถจะกวาดล้างโรคนี้ออกไปจากประเทศไทยได้ในไม่ช้า นอกจากนี้ยังมีพระราชกิจที่ทั่วโลกชื่นชมยกย่อง คือผลงานด้าน **“สร้างความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับธรรมชาติ”** จึงทรงได้รับรางวัล **“ลินเบอร์ก อวอร์ด” (Lindbergh Award)** เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 จาก Charles A and Anne Morrow Lindbergh Foundation นับเป็นสุภาพสตรีพระองค์แรกที่ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดังกล่าว

นอกจากนี้ ยังมีพระราชกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุข ได้แก่

(1) **โครงการแพทย์หลวง** ไม่ว่าจะเสด็จแปรพระราชฐานไป ณ ที่ใด หากเป็นหมู่บ้านซึ่งอยู่ไกลจากที่ประทับ ก็ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้แพทย์หลวงหน่วยภาษาและข้าราชการบริพารไปเยี่ยมให้การรักษาแก่ผู้เจ็บป่วยเท่าที่ทำได้ ผู้ป่วยรายใดที่มีอาการหนักก็นำส่งโรงพยาบาล

(2) **โครงการหมอมหมู่บ้าน** ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง “โครงการหมอมหมู่บ้าน” ขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านช่วยเหลือชาวบ้านด้วยตนเอง ทรงคัดเลือกชาวบ้านที่สมัครใจจะช่วยเหลือเพื่อนบ้านไปรับการอบรมหลักสูตรหมอมหมู่บ้าน โดยทรงพระราชทานเบี้ยเลี้ยง ที่พัก อาหารแก่ผู้เข้ารับการอบรมทุกคน เมื่อผ่านการอบรมแล้วจะได้รับกระเป๋าบรรจุยาและเวชภัณฑ์พระราชทานกลับไปหมู่บ้านและให้บริการประชาชน บำบัดรักษาแก่ผู้เจ็บป่วยในขั้นต้นก่อนส่งตัวให้แพทย์ ซึ่งเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านในท้องถิ่นมาก

(3) **ทรงอุปถัมภ์คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์** ทรงพระราชทานความช่วยเหลือราษฎรที่เจ็บป่วย โดยทรงรับเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์และเมื่อผู้หาเลี้ยงชีพเจ็บป่วยก็จะทรงพระราชทานความช่วยเหลือเป็นเงินเลี้ยงชีพเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาแก่บุตรหรือพระราชทานอาชีพที่เหมาะสมแก่ครอบครัวเหล่านั้นตามสมควรแก่กรณี

เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวันที่ 12 สิงหาคม 2547 กระทรวงสาธารณสุขได้น้อมเกล้าถวายโครงการมหากุศลเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถด้วยโครงการสำคัญ ดังนี้

1. โครงการแก้ดวงใจ เทิดไท้ 72 พรรษามหาราชนี โดยกำหนดให้มีการผ่าตัดผู้ป่วยโรคหัวใจให้ได้ 7,200 ราย และผ่าตัดผู้ป่วยต่อกระดูกให้ครบ 100,000 ราย

2. โครงการรวมพลังอาหารปลอดภัย ถวายแด่แม่ของแผ่นดิน เพื่อให้ประชาชนบริโภคอาหารที่

ปลอดภัยปราศจากเชื้อโรคและสารพิษปนเปื้อน โดยสร้างระบบการดูแลควบคุมและตรวจสอบคุณภาพความปลอดภัยในอาหารที่ผลิตทุกขั้นตอน ตลอดจนห่วงโซ่อาหารให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล

3. โครงการผ่าตัดแก้ไขความพิการและฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและใส่เลนส์แก้วตาเทียมให้แก่ผู้ป่วยโรคเรื้อนเนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547 โดยผ่าตัดแก้ไขความพิการและฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายให้แก่ผู้ป่วยโรคเรื้อนที่มีผลแทรกซ้อนตามมา ทำให้เกิดความพิการทางมือ เท้าและใบหน้า จำนวน 72 ราย และการผ่าตัดใส่เลนส์แก้วตาเทียมให้แก่ผู้ป่วยโรคเรื้อนที่เป็นโรคต่อกระจก จำนวน 72 ตา

4. โครงการจัดตั้งศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤตจากความรุนแรงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547 โดยจัดตั้งศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤตจากความรุนแรงในโรงพยาบาลครอบคลุมทั่วประเทศ 76 ศูนย์

5. โครงการสร้างเสริมสุขภาพใจประชาชน เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547 โดยสร้างความรู้ในการสร้างเสริมสุขภาพใจให้กับประชาชน และชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาพใจที่ดีขึ้น

6. โครงการน้ำพระทัยจัดภัยวัณโรค รวมใจถวายเป็นพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยมีเป้าหมายค้นหา ผู้ป่วยวัณโรคเชิงรุกและให้การบำบัดรักษา 72,000 ราย จนหายขาดเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

4.3.3 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นพระบรมราชวงศ์ที่สำคัญอีกพระองค์ที่ทรงพระราชกิจนานาประการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชน ดังต่อไปนี้

(1) พ.ศ. 2499 ทรงรับมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการไว้ในพระราชูปถัมภ์ โดยทรงราชทานพระราชดำริพระราชทรัพย์และทรงรับเป็นพระราชภาระในการติดต่อกับบุคคลและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกประเทศ เพื่อช่วยเหลือผู้พิการทุกสาขา

(2) พ.ศ. 2506 ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิช่วยคนโรคเรื้อน จังหวัดลำปาง และโรงเรียนจิตต์อารี โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างอาคารเรียน หอพัก ทุนอุปการะบุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนจิตต์อารีทุกปี เป็นผลให้บุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนและผู้ยากจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(3) พ.ศ. 2510 รับมูลนิธิชีวิตใหม่ไว้ในพระอุปถัมภ์ เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ผู้ป่วยจากโรคเรื้อนที่พิการ

(4) พ.ศ. 2512 เริ่มก่อตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ พอ.สว. ซึ่งเป็นคณะแพทยอาสาสมัครประกอบด้วยแพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสนับสนุนจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ไปปฏิบัติงานรักษาป้องกัน ส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพอนามัยของประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นทุรกันดาร

(5) พ.ศ. 2516 จัดตั้ง “แพทยอาสาทางอากาศ” และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “หน่วยแพทย์ทางวิทยุ” โดยใช้วิทยุรับส่งข่าวสำหรับแพทย์ใช้ติดต่อสั่งการรักษาผู้ป่วยได้โดยตรงตามสถานีอนามัยที่อยู่ห่างไกลโรงพยาบาลในเขตที่เป็นจังหวัด พอ.สว. รวม 25 จังหวัด ที่เหลือเป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2519 และหลังจากนั้นได้โอนงานหน่วยแพทย์ทางวิทยุ พอ.สว. ให้กระทรวงสาธารณสุขรับไว้ดำเนินการหมดใน พ.ศ. 2539

(6) พ.ศ. 2517 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จดทะเบียนก่อตั้งเป็นมูลนิธิแพทยอาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระราชทานทุนเริ่มแรกแก่มูลนิธิฯ จำนวน 1 ล้านบาท และต่อมารัฐบาลไทย ภาครัฐและเอกชนจากต่างประเทศ ให้การสนับสนุนทางการเงิน อุปกรณ์ทางการแพทย์อย่างต่อเนื่องตลอดมา

พ.ศ. 2529 ริเริ่มโครงการรักษาโรคเฉพาะทาง ได้แก่ โรคตาต่อกระจก ปากแห้งเพดานโหว่ แก้วหู ทะลุ การใส่กายอุปกรณ์เทียม โรคหัวใจรูห์มาติก โรคหัวใจพิการแต่กำเนิดและโรคพันธุ

(7) **งานทันตสาธารณสุข พอ. สว. ประกอบด้วย**

(7.1) กิจกรรมในวันทันตสาธารณสุขแห่งชาติ 21 ตุลาคม ทุกปี

(7.2) กิจกรรมรณรงค์ทัศนกรรมเคลื่อนที่ โดยจัดส่งรถทัศนกรรมเคลื่อนที่ จำนวน 2 คัน ไปยังจังหวัด พอ. สว. เพื่อปฏิบัติงานให้บริการทัศนกรรมแก่ประชาชน

(7.3) กิจกรรมเฝ้าระวังทางทันตสุขภาพในนักเรียนชั้นประถมศึกษา และโรงเรียนตำรวจตระเวน ชายแดน

(7.4) กิจกรรมรณรงค์ “ฟันสะอาด เหงือกแข็งแรง” เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในวันคล้าย วันเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี 18 กรกฎาคมทุกปี

(8) พ.ศ. 2535 พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ 500,000 บาท จัดตั้งมูลนิธิขาเทียมขึ้น และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชทานสมทบอีก 750,000 บาท เพื่อจัดทำขาเทียมให้แก่ผู้ป่วยยากจนทุกเชื้อชาติศาสนาโดยไม่คิดมูลค่า

นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงพระราชทานทุนอุดหนุนวิจัยแก่บุคคลและสถาบันเพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิทยาศาสตร์เคมี และเภสัชศาสตร์

องค์การอนามัยโลกได้ยกย่องและชื่นชมพระเกียรติคุณของพระองค์ท่านที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราช กรณียกิจต่างๆ อันเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนชาวไทย จึงได้**ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทอง สุขภาพดีถ้วนหน้า**แด่พระองค์ท่าน ใน พ.ศ. 2533 นอกจากนี้ องค์การยูเนสโกได้ประกาศเกียรติคุณพระองค์ท่านเป็นปูชนีย บุคคลสำคัญระดับโลก เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2543 และในโอกาสครบ 100 ปี วันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระ ศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า **“พระมารดาแห่งการสาธารณสุขไทย”**

4.3.4 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็น**องค์ ประธานมูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย** โดยเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการรักษาพยาบาล การป้องกันโรคไตและทางเดินปัสสาวะ การศึกษาค้นคว้าและวิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคดังกล่าว

นอกจากนี้ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนคริน ทราบรมราชชนนี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รัับเป็นองค์นายกิตติมศักดิ์ มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทรา บรมราชชนนี (พอ.สว.) ตั้งแต่วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2538 รวมทั้งยังทรงมีผลงานสุขภาพจิตและยาเสพติดระหว่างประเทศ ดีเด่น โดยทรงให้ความสำคัญของการตั้งแตเด็กอ่อน โดยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม เด็กในมูลนิธิอื่นๆ ได้ พระราชทานทุนทรัพย์เพื่อจัดตั้งกองทุนอาหารเสริม จัดหาหนังสือและของเล่นสำหรับเด็กเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มี พัฒนาการตามวัย ซึ่งพระเกียรติคุณเป็นที่ยอมรับ ทรงได้รับ**ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล WHO/SEARO AWARD** จากองค์การ อนามัยโลก (WHO) เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2546

4.3.5 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเป็น**องค์นายกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช** ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์และเปิดโรงพยาบาลสมเด็จพระ ยุพราชจำนวน 21 แห่ง (เป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอในที่ห่างไกลและกันดาร) และทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการของโรงพยาบาล โดยได้เสด็จไปตรวจเยี่ยมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และได้ทรงพระราชทานพระราชโอบายแก่กระทรวง สาธารณสุข เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชให้มีประสิทธิภาพสามารถให้บริการที่มีคุณภาพ แก่ประชาชน

4.3.6 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสนพระทัยเป็นพิเศษต่อการ

ปรับปรุงและพัฒนางานโภชนาการ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน จึงมีโครงการตามพระราชดำริหลายโครงการเกิดขึ้น ได้แก่ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันเพื่อช่วยเหลือเด็กในท้องถิ่นทุรกันดารให้มีสุขภาพดี โดยเน้นในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งต่อมากกระทรวงศึกษาธิการได้นำไปเป็นรูปแบบการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนอื่นทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังมีโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านโภชนาการในเด็กวัยก่อนเรียน

เพื่อส่งเสริมการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของเด็ก จึงทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็กในถิ่นทุรกันดาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้หญิงมีครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กทารกแรกเกิด จนถึงอายุ 3 ปี ได้รับการที่เหมาะสมและได้รับความรู้ด้านอาหารและโภชนาการ เพื่อช่วยให้แม่มีภาวะโภชนาการที่ดีและสุขภาพอนามัยดี เด็กเกิดรอดมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการได้เต็มศักยภาพ

นอกจากนี้ยังทรงเป็นองค์ประธานคณะกรรมการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนแห่งชาติ ซึ่งเป็นโครงการที่สำคัญและทรงสนพระทัยแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังเป็นผลให้ภาวะขาดสารไอโอดีนลดลงมาอยู่ในระดับที่ควบคุมไม่ให้เป็นปัญหาอีกต่อไป

รวมทั้งยังทรงพระราชทานแนวพระราชดำรินำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ในการเสริมสร้างคุณภาพและศักยภาพของเด็กไทยที่อยู่ห่างไกลในชนบท ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งเด็กเจ็บป่วย ผู้พิการให้มีโอกาสสัมผัสอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ และอำนวยความสะดวก ในการดำเนินชีวิตอันช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความเท่าเทียมในโอกาสทางการศึกษา โดยพระองค์ทรงรับเป็นองค์ประธานคณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ

4.3.7 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารี ทรงมีบทบาทโดดเด่นในฐานะ

นักวิทยาศาสตร์ ซึ่งพระเกียรติคุณเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ ทรงได้รับการทูลเกล้าถวายเหรียญทองออนไลน์ จาก UNESCO ทรงนำความรู้มาพัฒนางานด้านการแพทย์และการสาธารณสุขของประเทศ ทรงก่อตั้งมูลนิธิจุฬาภรณ์เพื่อช่วยเหลือการศึกษาทางการแพทย์และสาธารณสุข ได้ทรงสถาปนาสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์เพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งความร่วมมือของนักวิทยาศาสตร์ให้สามารถผลิตผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและเพื่อแก้ไขปัญหาเร่งด่วน เช่น ปัญหาด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม และการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ทางสถาบันฯ ยังได้จัดทำโครงการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี คือโครงการหมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา ซึ่งแนวทางการดำเนินงานสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสาธารณสุขมูลฐาน คือการพึ่งตนเองของประชาชน

4.3.8 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตมาตุ ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจ

ตามเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในกิจกรรมต่างๆ เสมอมา ด้านกิจกรรมสังคม พระองค์ได้ทรงช่วยปฏิบัติงานของมูลนิธิสายใจไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา โดยออกไปเยี่ยมทหาร ตำรวจ อาสาสมัครและพลเรือนที่ได้รับบาดเจ็บเนื่องจากการต่อสู้กับผู้ก่อการร้าย ซึ่งพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลต่างๆ และได้รับเลือกเป็นกรรมการมูลนิธิ

สำหรับพระกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุข พระองค์ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับโรคเอดส์เป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากที่พระองค์เสด็จเป็นองค์ประธานในงานเทียนส่องใจเป็นประจำเกือบทุกปีหากพระองค์ไม่มีพระกรณียกิจอื่นใด งานนี้สภาภาษาชไตยร่วมกับชมรมเพื่อนวันพุธซึ่งเป็นชมรมผู้ติดเชื้อเอดส์ ได้จัดขึ้นในวันที่ 1 ธันวาคม ตรงกับวันเอดส์โลกทุกปี โดยจัดใน พ.ศ. 2534 เป็นปีแรก โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างผู้ติดเชื้อเอดส์กับผู้ไม่ติดเชื้อ หรือสังคมโดยรวม เพื่อให้สังคมเห็นว่าผู้ติดเชื้อไม่เป็นอันตรายโดยตรงแก่ผู้ใด และผู้ติดเชื้ออาจมีสุขภาพแข็งแรง สามารถทำประโยชน์แก่ครอบครัวและสังคมได้ และยังทรงพระกรุณาต่อโครงการอันเกี่ยวกับสภาภาษาชไตยทุกโครงการ เช่น โครงการป้องกันการติดเชื้อเอดส์จากแม่สู่ลูก โครงการเพื่อนพึ่งพายามยาก

นอกจากนี้ พระองค์ยังเสด็จไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม

ราชกุมารี อาทิ ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรและผดุงครรภ์ และหลักสูตรพยาบาลและผดุงครรภ์ของวิทยาลัยพยาบาล ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร และวิทยาลัยพยาบาลในสังกัดเอกชน อาทิ วิทยาลัยพยาบาลมิชชั่น วิทยาลัยคริสเตียน เป็นประจำเกือบทุกปี และในบางครั้งเสด็จแทนพระองค์เป็นประธานในพิธีเปิดงานนิทรรศการวันคนพิการ ซึ่ง จัดที่สวนอัมพร ทรงมีพระเมตตาต่อผู้สูงอายุ โดยทรงห่วงใยในสุขภาพและทุกข์สุขได้เสด็จไปเยี่ยมที่บ้านพักคนชราบางแคอีกด้วย ยิ่งความปลาบปลื้มปีติของผู้สูงอายุที่พระองค์มีต่อพวกเขาหาที่สุดมิได้

การสาธารณสุขไทย
๒๕๔๔-๒๕๔๗

